

Висновки з проведеного дослідження. За результатами аналізу психолого-педагогічної й науково-методичної літератури з проблеми дослідження визначено особливості та значення художньо-естетичного розвитку учнів під час процесу навчання в умовах НУШ, а саме раннє й загальне музичне виховання на основі авторської системи К. Орфа, у якій світовий фольклор з опорою на національний фольклор зумовлює гармонійний розвиток особистості. Провідна роль у цьому процесі належить народній пісні й танцю, де акцент роблять на збереження культури народу.

Визначено, що в процесі навчання саме синтез ритму з усіма елементами музичної мови, структурою й формою твору, виразним характером усіх елементів і співвідношень надає системі цілісності і широти комплексного впливу на особистість. За таких умов актуальності набуває використання ритмопластичних вправ Е. Жак-Далькроза, де всі рухи йдуть від музики, що є основним системоутвірним елементом музичних занять, які розкривають художній та емоційний зміст твору.

Під час дослідження встановлено, що музика та слово перебувають у єдиному взаємозв'язку. Тому робота над дикцією вважається важливим етапом оволодіння шкільним пісенним репертуаром.

Межі наукового пошуку не дають змоги розв'язати ще низку проблем, які б допомогли більш широко висвітлити особливості естетичного розвитку особистості. Отже, дослідження потребує подальшого розгляду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Станиславский К.С. Работа актера над собой в творческом процессе переживания: Дневник ученика. Санкт-Петербург: Азбука, Азбука – Агтикус, 2017. 512 с.
2. Художньо-естетичне виховання. URL: <http://schooln2.dnepredu.com/ru/site/khudozhno>.
3. Ростовський О.Я. Теорія і методика музичної освіти: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 640 с.
4. Гумінська О.О. Уроки музики в загальноосвітній школі: методичний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 104 с. С. 27.
5. История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в.: учебное пособие для пед. учебных заведений / под ред. А.И. Пискунова. 2-е изд., испр. и дополн. Москва: Сфера, 2001. 512 с.
6. Гуманистическая мысль, школа и педагогика эпохи позднего Средневековья и начала Нового времени (Исследования и материалы): сб. науч. тр. / под ред. К.И. Салимовой, В.Г. Безрогова. Москва: Изд-во АПН СССР, 1990. 200 с.
7. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения. Москва: Уч. пед. гиз., 1956. С. 136–203.
8. Жак-Далькроз Э. Ритм. Москва: Классика-XXI, 2001. 248 с.
9. Назайкинский Е. О психологии музыкального восприятия. Москва: Музыка, 1972. 384 с.
10. Черкасов В.Ф. Теорія та методика музичної освіти: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. 472 с.
11. Арчажникова Л.Г. Профессия – учитель музыки. Книга для учителя. Москва: Просвещение, 1984. 111 с.
12. Асаф'єв Б.В. Вибрані статті про музичну освіту. Москва – Ленінград, 1965. 421 с.
13. Стулова Г.П. Хоровой класс: (Теория и практика вокальной работы в дет. хоре): учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2119 «Музыка». Москва: Просвещение, 1988. 126 с.

УДК [37.014(477)(043)]

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Ульянова В.С., д. пед. н., доцент,
професор кафедри музично-інструментальної підготовки вчителя
Харківська гуманітарно-педагогічна академія

У статті на основі аналізу наукових джерел чітко визначено й науково обґрунтовано конкретні педагогічні умови виховання емоційної сфери дітей за допомогою театрального мистецтва, які забезпечують ефективну реалізацію цієї поставленої педагогічної цілі. Зазначено, що театральне мистецтво має значні потенційні можливості у вихованні учнів молодшої школи. Визначені поняття «естетичний смак», «театральний педагог», «емоційна сфера».

Ключові слова: театральне мистецтво, виховання, емоційна сфера, педагогічні умови.

В статті на основі аналізу наукових джерел обґрунтовано конкретні педагогічні умови виховання емоційної сфери молодших школярів з допомогою театрального мистецтва, які

обеспечивают эффективную реализацию поставленной цели. Указано, что театральное искусство имеет существенный потенциал в воспитании учеников младшей школы. Обозначены понятия «эстетический вкус», «театральный педагог», «воспитание», «эмоциональная сфера».

Ключевые слова: воспитание, театральное искусство, эмоциональная сфера, педагогические условия.

Ulianova V.S. PEDAGOGICAL CONDITIONS OF EDUCATION OF EMOTIONAL SPHERE OF STUDENTS THROUGH PERFORMING ART

In article are defined and scientifically explained specific pedagogical conditions of education of emotional sphere of student through performing arts, that are based on analysis of scientific sources, and which ensure effective implementation of this pedagogical aim. It is described that performing art has significant potential opportunities in the education of primary school pupils. Described such terms as “aesthetic taste”, “theater teacher”, “emotional sphere”.

Key words: performing art, emotional sphere, pedagogical conditions.

Постановка проблеми. Як уже вказувалося, театральне мистецтво має значні потенційні можливості у вихованні учнів молодшої школи. Виховання емоційної сфери дітей за допомогою театральних мистецтва передбачає чітке визначення й наукове обґрунтування конкретних педагогічних умов, які забезпечують ефективну реалізацію цієї поставленої педагогічної цілі. У світлі цього важливо зазначити, що є два основні шляхи залучення дитини до світу театру: це організація відвідування театральних вистав різного жанру для дітей, а також безпосереднє залучення молодших школярів до театральної діяльності в ролі акторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід підкреслити, що реалізація зазначених шляхів автоматично не забезпечує ефективний вплив на емоційну сферу дітей. Для визначення педагогічних умов, дотримання яких забезпечує вирішення цього складного завдання, нами було проаналізовано погляди провідних фахівців із цього питання. Так, російська дослідниця, доктор педагогічних наук О. Антонова звертає увагу на те, що у зв'язку зі зростанням ролі театрального мистецтва у вихованні молоді в науковий обіг було введено поняття «шкільна театральна педагогіка». Ця галузь педагогічних знань є складовою частиною театральної педагогіки, але вона переслідує принципово інші цілі. Так, якщо театральна педагогіка пов'язана з професійною підготовкою акторів і режисерів, то шкільна театральна педагогіка спрямована на всебічне виховання школярів і студентів як унікальних особистостей. У світлі цього вона передбачає таке:

- створення спектаклів, але не як самоціль, а як засіб виховання емоційно-почуттєвої сфери його учасників;
- включення уроків театру в навчальний процес школи;
- підготовку спеціалістів для організації театральної діяльності в шкільному закладі;

- навчання студентів педагогічних ВНЗ основам режисерської майстерності;
- навчання шкільних учителів основам цієї майстерності.

Дослідниця звертає увагу на накопичений у Санкт-Петербурзі досвід творчої групи так званого Санкт-Петербурзького Центру, який включає викладачів ВНЗ, керівників шкільних театрів, професійних акторів і режисерів. Цією групою було розроблено проект «Театр і школа», реалізація якого була спрямована на досягнення таких цілей:

- взаємодія театру й школи за допомогою органічного включення театральної діяльності в освітній шкільний процес;
- залучення до творчої діяльності школярів і вчителів, створення шкільних театрів, формування їхнього репертуару з урахуванням вікових особливостей учасників;
- взаємодія професійних театрів зі школами, розроблення театральних абонементів, зорієнтованих на потреби школи [1].

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в науковому обґрунтуванні конкретних педагогічних умов виховання емоційної сфери дітей за допомогою театрального мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розкриваючи перспективи театральної педагогіки, Є. Вохришева зазначає, що сучасний театр є значною мірою умовним, символічним, тому дитина в ролі глядача не завжди може самостійно розібратися в ідеях, закладених режисером і акторами. Тому в багатьох західноєвропейських дитячих театрах уже з'явилася посада театрального педагога. Однією з основних його функцій є залучення дітей учнівського віку до театру через організацію спеціальних занять, тренінгів, консультацій, які проводяться в школах та інших дитячих закладах. На таких заняттях організовується інтерактивне спілкування між педагогом і дітьми, яке допомагає їм краще зрозумі-

ти прийоми театральної гри, глибше вникнути у творчий замисел автора [3, с. 17]. Що стосується забезпечення педагогічного ефекту від відвідування молодшими школярами різножанрових театральних вистав для дітей, то науковцями доведено, що молодші школярі як вікова група дітей 6–10 років мають усі необхідні якості для залучення до театрального дійства, оскільки вони відрізняються безпосередністю та здатністю до сильних емоційних відгуків на красу в усіх її проявах, вони вміють фантазувати та за допомогою творчої уяви домислювати побачене на сцені. Тому цей вік є найсприятливішим для закладення «чуття театру». Професійно проведена театральна вистава має ефект «емоційного зараження», активно залучає дітей у створений нею емоційно-ціннісний простір, сприяє виявленню в кожному з них співчуття, емпатії, співпереживання, готовності встати за захист Добра та Справедливості.

Важливо відзначити, що між рівнем сформованості емоційної сфери людини та відчуттям, проявом людиною психологічних переживань є тісний взаємозв'язок. Тому чим більше розвинений емоційний світ людини, тим сильніше проявляється її емоційний відгук на спектакль. І навпаки, талановита гра акторів театру стимулює прагнення з боку особистості зануритися в чарівний світ театрального дійства, стати його гармонічною «частинкою», а це, безумовно, збагачує її емоційну сферу.

Відвідування молодшими школярами театру сприяє також розвитку в них естетичного смаку, музичного слуху та ритму, а також вихованню кращих особистісних якостей: милосердя, чесності, делікатності, порядності тощо. Результативність цього процесу значною мірою залежить від того, чи вдалося режисеру й акторам створити атмосферу творчого пошуку, емоційно-ціннісної згуртованості як у межах театрального професійного колективу, так і під час взаємодії між акторами та глядачами.

Зрозуміло, що кожен талановитий режисер продумано розбудовує відносини акторів із глядачами. Однак особливо актуальним це питання є для дитячих театрів. У цьому контексті слід відзначити, що в Харкові є багато театрів для дітей, які добре виконують свою основну місію всебічного виховання молоді, залучення її до театрального мистецтва. Так, одним із найвідоміших закладів культури є Харківський театр для дітей і юнацтва (цей театр було створено в 1920 р., і він став першим театром для дітей, що відобразилося в його назві (Перший державний театр для дітей)). Для підвищення ефективності впливу

театрів на дітей молодшого шкільного віку важливо враховувати, які мотиви домінують у них щодо відвідування театрів. Так, за даними проведеного науковцями дослідження, було встановлено, що в молодших школярів у цьому аспекті проявляються такі три основні групи мотивів:

- пізнавальні (учні вказували, що вони пізнають під час перегляду театральної вистави багато нового);

- комунікативні (у театрі грають актори, як говорять діти, «живі люди», які безпосередньо чи опосередковано спілкуються з ними);

- естетичні (учні звертали увагу на красиві декорації, костюми й естетично оформлений реквізит вистави) [3, с. 16].

Приклади підтверджують, що внаслідок підвищеної емоційної вразливості дітей молодшого шкільного віку невдалі театральні походи можуть узагалі відбити в них бажання відвідувати спектаклі. Це може трапитися через різні причини: несумлінне ставлення акторів до своєї роботи, неврахування вікових особливостей учнів, неузгодженість естетичних можливостей сприйняття спектаклю з його змістом тощо. Однак, як цілком слушно зазначає І. Коган, виховна функція театрального мистецтва не «вмикається» автоматично з приходом дітей до театру, адже «дитина може прийти до театру та з театром не зустрітися». Тому важливо, щоб між театром і дітьми діяв «кваліфікований посередник» – учитель, який би не намагався керувати процесом сприйняття вистави, а виконував функцію модератора, за допомогою різних педагогічних засобів роблячи так, щоб «зустріч» дитини й театру пройшла успішно [2, с. 92].

Науковець підкреслює той факт, що звичайно вибір спектаклю залишається за дорослим, що дає змогу захистити дітей від негативного змісту інформації, небажаних естетичних і моральних цінностей. Він також відзначає, що перегляд спектаклю разом із дорослими також має суттєвий педагогічний плюс, оскільки відкриває можливості для подальшого обміну думками та бесід про виставу, адже театральне мистецтво призначене для того, щоб за допомогою розбудови діалогу між артистами та глядачами, який ґрунтується на довірі, розумінні, співчутті та щирості, допомогти останнім зрозуміти себе та навколишній світ. Продовжуючи вищенаведені думки, завідувач лабораторії театру ІХО РАО Л. Некрасова звертає увагу на те, що в синтетичному мистецтві театру відображається, з одного боку, наявна реальність, а з іншого – творчий замисел художника. Тому й сприйняття цього мистецтва глядачем здійснюється

через синтез акту переживання (сприйняття життєвої правди) та акту естетичної насолоди (сприйняття художніх образів). У такому разі глядач відчуває себе й учасником подій, і творцем, який підключається до створення театральної дії.

Синтетична природа театрального мистецтва відзначає багатство його виховних можливостей. Однак, на думку І. Коган, підвищити педагогічну ефективність дії театрального мистецтва можна за допомогою розроблення та впровадження критеріїв як стандартів вікової психології стосовно того, які конкретно спектаклі за своїми художніми достоїнствами та за змістом відповідають віковим особливостям учнів, адже це дозволить значно полегшити вирішення завдання щодо оптимального вибору спектаклів для кожної вікової категорії школярів. Науковець також звертає увагу на те, що в школі необхідно цілеспрямовано проводити роботу з учнями з метою виховання в них глядацької культури. Примусити дитину дивитися спектакль, зміст якого вона не розуміє, – це все рівно, що примусити непідготовлену до стрибків людину брати висоту, яка їй абсолютно недоступна. У такому разі, якщо навіть ця людина буде робити вигляд, що вона намагається взяти визначену висоту, насправді для неї буде очевидною безперспективність власних зусиль, тому особливо напружуватися вона не буде. Так і з відвідуванням театру: дитина може сприйняти в спектаклі тільки те, що відповідає її можливостям та інтересам. Це й зумовлює важливість виховання в школярів глядацької культури як необхідної передумови адекватного сприйняття ними театрального дійства [3, с. 92].

Як вважає Т. Баранова, важливим завданням для педагога, який курирує відвідування дітьми театру, є не тільки виховання в дітей любові до театру, але й перетворення його на дієвий засіб самопізнання, самовиховання, естетичної насолоди. А для цього важливо проводити спеціально організовану підготовчу роботу, яка охоплює уроки читання (літератури), відвідування музеїв, виставок тощо. Це сприяє не тільки формуванню в учнів прочуття краси, але й установленню між ними та вчителем довірливих відносин, духовного діалогу, який дозволяє обговорення переглянутих спектаклів перетворити ще на один важливий етап останнього [1, с. 39].

На думку Л. Зоткіної, вихованню глядацької культури дітей сприяє також проведення перед спектаклем бесіди з дітьми та їхніми батьками про те, що відвідування театру є святом, тому й приходиться туди треба, як на справжнє свято: у нарядному

одязі та в доброму настрої. Педагог також вважає за необхідне нагадати школярам, як треба поводитися в залі під час спектаклю та під час антракту, що можна та чого не можна брати із собою на спектакль. Л. Зоткіна зі своєї педагогічної практики наводить приклади, що деякі діти приходили до театру в спортивних костюмах і кросівках, тримаючи в руці стаканчик із насіннячком чи пакетик попкорну. Тому, на думку дослідниці, проведення продуманої попередньої роботи з дітьми та їхніми батьками певним чином сприяє вихованню в них правильного ставлення до театру як до храму мистецтва, дозволяє їм усвідомити, що естетичну насолоду від спектаклю людина може відчути тільки тоді, коли вона буде проявляти активні зусилля щодо залучення до театрального дійства [3, с. 65].

На підставі вищевикладених наукових ідей нами зроблено висновок про те, що першою педагогічною умовою, яка зумовлює ефективне формування емоційної сфери молодших школярів, є забезпечення *підготовки їх до сприйняття театрального мистецтва*. Проведення підготовки учнів молодшої школи до сприйняття театрального мистецтва дозволяє дітям більш повно усвідомлювати зміст спектаклю, відчувати сильні переживання під час його перегляду, причетність до подій, які відбуваються на сцені. Як наслідок, відбувається подальший розвиток емоційної сфери дитини, адже в цьому разі театр як унікальне джерело й засіб духовного збагачення, емоційної розрядки людини, каталізатор її потреб і почуттів зможе оптимальним чином виявити свої виховні можливості [2, с. 10].

Наголосимо також на тому, що виховний ефект має не тільки відвідування молодшими школярами професійних спектаклів, але й театральних студій, у яких грають діти учнівського віку. Наприклад, у м. Харкові діють такі дитячі театри та студії: театр «Каламбур», «Молодий музичний театр-студія Вадима Мулермана», театр при центрі розвитку «Сім Я», театри-студії «Моя мі», «Старт – Арт», «Чудеса в решеті», «Наш дім», «Алігатор», дитячий театр пісні «Натхнення» тощо. Слід зауважити, що підготовка учнів молодшої школи до сприйняття театрального мистецтва має відбуватися не тільки під час перегляду дітьми спектаклів. Не менш важливе місце в цьому процесі займає робота вихователів поза межами театру. Зокрема, ця робота включає бесіди з метою засвоєння дітьми правил поведінки в театрі, читання для них невеличких лекцій з історії створення тих чи інших спектаклів, передісторії створення тих чи інших сюжетів тощо. Багато уваги

в педагогічній роботі з учнями треба також приділяти обговоренню з ними переглянутих спектаклів, яке організовується на виховних годинах у школі після перегляду спектаклів.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, на основі врахування рекомендацій науковців [7; 1; 2] ми дійшли висновку, що підготовку учнів молодшої школи до сприйняття театрального мистецтва доцільно реалізовувати через послідовність таких етапів:

1) попередній, спрямований на їх ознайомлення з театром як специфічним видом мистецтва та різними жанрами театрального мистецтва, накопичення ними необхідних художніх знань і вражень, пробудження інтересу до театру;

2) основний, який забезпечує педагогічне стимулювання процесів сприйняття театрального дійства, розуміння, переживання, оцінки зображених у ньому художніх подій і явищ та їхньої суб'єктивної інтерпретації;

3) заключний, котрий зорієнтований на закріплення отриманого педагогічного ефекту від залучення молодших школярів до театрального мистецтва.

Важливо зауважити, що театральне мистецтво може ефективно впливати на виховання емоційної сфери учнів молодшої школи не тільки через перегляд спектаклів, підготовлених професійними акторами, але й через залучення їх самих до театралізованої діяльності. На важливості цього аспекту у вихованні дітей, зокрема у вихованні емоційної сфери особистості, наголошували такі відомі науковці, як Л. Віготський, Б. Теплов, В. Сухомлинський, В. Щацька й інші. Зокрема, ними доведено, що залучення дітей до театралізованої діяльності сприяє розвитку в них загальних і спеціальних здібностей (пам'яті, музичного слуху, ритму, голосу тощо) і вихованню емоційної сфери особистості як цілісного процесу, розкриттю неповторного персонального творчого начала, відпрацюванню життєвих цінностей особистості тощо.

Театралізація охоплює різні види діяльності: власну рольову гру, спілкування, що має відповідати правилам етикету та куль-

тури мовлення, вокальний і хоровий спів, пластику, сценічний рух, ляльководіння, малювання. Отже, театралізована діяльність передбачає використання різних засобів сценічної виразності й забезпечує спільну творчість дітей, спрямовану на їх особистісний розвиток, включаючи емоційну сферу. Цей вид діяльності зумовлює також самоідентифікацію дітей, осмислення ними власних дій, відчуття позитивних переживань. При цьому в деяких випадках театральна й театралізована діяльність можуть збігатися за метою й формами (наприклад, розвиток мовлення дитини відбувається в постановках міні-вистав за чіткими літературними сценаріями).

Важливо також відзначити, що участь молодших школярів у театралізованій діяльності залучає їх до світу краси, пробуджує в них здатність до розуміння емоційного стану іншої людини, виявлення співчуття, виховує їх емоційність, допомагає психологічно адаптуватися в дитячому колективі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонова О. Взаимодействие театра и школы в Санкт-Петербурге. Современный театр для детей: диалог театра и школы: матер. театр.-пед. форума (Самара, 9–11 сент. 2008 г.). URL: <http://www.samart.ru/content/?itemid=210>.
2. Баранова Т. Роль учителя-словесника в формировании зрительской культуры. Современный театр для детей: диалог театра и школы: матер. театр.-пед. форума (Самара, 9–11 сент. 2008 г.). URL: <http://www.samart.ru/content/?itemid=210>.
3. Вохришева Е. Перспективы развития театральной педагогики. Современный театр для детей : диалог театра и школы: матер. театр.-пед. форума (Самара, 9–11 сент. 2008 г.). URL: <http://www.samart.ru/content/?itemid=210>.
4. Зоткина Л. Из опыта работы по формированию зрительской культуры учащихся. Современный театр для детей: диалог театра и школы: матер. театр.-пед. форума (Самара, 9–11 сент. 2008 г.). URL: <http://www.samart.ru/content/?itemid=210>.
5. Изотова Е., Никифорова Е. Эмоциональная сфера ребёнка: теория и практика: учеб. пособ. М.: Издат. центр «Академия», 2004. 288 с.
6. Коган И. «Что» и «Чем» воспитывает театр. Современный театр для детей: диалог театра и школы: матер. театр.-пед. форума (Самара, 9–11 сент. 2008 г.). URL: <http://www.samart.ru/content/?itemid=210>.